

Всеукраїнський конкурс на кращу студентську наукову роботу
2017/2018 навчального року

Шифр: «Конституційна скарга»

Тема роботи: «Конституційна скарга як правова форма
захисту основоположних прав та інтересів людини :
зарубіжний та вітчизняний досвід»

Секція: «Право»

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ.....	7
1.1. Історико-правові основи інституту конституційної скарги в системі судового конституційного контролю	7
1.2. Конституційно-правовий досвід впровадження інституту конституційної скарги в країнах Європи.....	10
Висновки до розділу 1.....	15
РОЗДІЛ 2. РОЗДІЛ 2. ВПРОВАДЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ.....	16
2.1. Історичні та правові передумови формування інституту конституційної скарги в Україні.....	16
2.2. Конституційно-правова характеристика вітчизняної моделі інституту конституційної скарги.....	20
Висновки до розділу 2.....	24
ВИСНОВКИ.....	25
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	29
ДОДАТКИ.....	33

ВСТУП

Актуальність теми. Процеси суспільної та державної трансформації, кардинальних зміни у соціальній, економічній, культурній, політичній та правовій сфері України зумовлюють реформацію конституційної юстиції та розвиток нових підходів та механізмів у забезпеченні конституційних прав і свобод. Євроінтеграційні утремління України зумовили реформування багатьох сфер держави і суспільства, в тому числі й конституційної юстиції. Внаслідок прийняття Закону України «Про внесення змін до Конституції (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року №1401-VIII було реформовано і розширено конституційні положення, де тепер кожна особа має можливість щодо захисту своїх прав і свобод через конституційну скаргу – природного для демократичних країн та нового для України конституційно-правового інституту. Оскільки вивчення цього інституту в нас розпочалось нещодавно, а саме після відновлення незалежності та створення конституційної юстиції в 1996 році, то є гостра практична потреба у продовженні таких науково-дослідних пошуків.

Сказати, що зазначена проблема зовсім не досліджена, не можна, але в сучасній юридичній літературі висвітлюються насамперед аспекти впровадження конституційної скарги в зарубіжних країнах (М. М. Гультай [15;16], А. М. Івановська [17], В. М. Кампо [18], М. І. Лотоцька [25], А. В. Портнов [29], В. В. Остапенко [27], А.Ю. Олійник [26], Т. О. Цимбалістий [34, 35], К. Г. Шаповалова [36], В. М. Шаповал [37] та ін.). Проблематику ж провадження інституту конституційної скарги в Україні дослідили: К. Б. Айріян [1;2], М. А. Бабак [3–8], О. М. Бориславська [10], Г. М. Буканов [12], М. М. Гультай [14], А. Р. Крусян [24], С. В. Ківалов [19], Н. В. Охотницька [28], Ю. С. Шемшученко [21]). Наведений перелік вчених та їх публікацій показує, що обрана тема певними своїми аспектами знайшла відображення у джерельному матеріалі, але він був опублікований переважно до моменту закріплення в законодавстві інституту конституційної скарги. З огляду на це очевидно є необхідність проведення

ретельного дослідження зарубіжного конституційно-правового досвіду впровадження конституційної скарги як правової форми захисту основоположних прав та інтересів людини та використання накопиченого позитивного досвіду у цій сфері в Україні

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано в межах Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, яка була схвалена Указом Президента України від 20 травня 2015 року №276/2015 [33], позиції Венеціанської Комісії, викладеній у її доповіді «Про індивідуальний доступ до конституційного правосуддя».

Об'єкт дослідження – є суспільні відносини у сфері захисту прав та свобод людини і громадянина, які здійснюється за участю органів конституційної юстиції.

Предмет дослідження – конституційна скарга як правова форма захисту основоположних прав та інтересів людини в зарубіжних країнах та Україні.

Мета й завдання дослідження. *Мета наукової роботи* полягає у тому, щоб на основі зарубіжного досвіду конституціоналізації інституту конституційної скарги розкрити передумови його впровадження в Україні, визначити проблеми та перспективи його розвитку в нашій державі.

Для досягнення цієї мети визначенні такі *дослідницькі завдання*:

- визначити історико-правові основи інституту конституційної скарги в системі судового конституційного контролю;
- дослідити конституційно-правовий досвід впровадження інституту конституційної скарги в країнах Європи;
- встановити історичні та правові передумови формування інституту конституційної скарги в Україні;
- сформулювати конституційно-правова характеристику вітчизняної моделі інституту конституційної скарги;
- визначити проблеми та перспективи розвитку вітчизняної моделі конституційної скарги.

Методи дослідження. Розв'язання поставлених завдань здійснено за допомогою загальнофілософських, загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, які були спрямованні на досягнення мети дослідження. З-поміж загальнофілософських методів було використано методологічний потенціал діалектики (форма та зміст; частина та ціле; загальне та особливе; причина та наслідок тощо) та формальної логіки (аналіз та синтез; індукція та дедукція, абстрагування тощо). Використання такого загальнонаукового методу, як системний дало змогу визначити системно-структурні елементи інституту конституційної скарги, окреслити напрямки його оптимізації в українській системі конституційної юстиції. Формально-догматичний метод спряв якісному аналізу нормативного матеріалу, історико-правовий – визначенню історичних основ інституту конституційної скарги в зарубіжних країнах та Україні, а порівняльно-правовий – дав можливість порівняти «статус» цього інституту у європейських країнах, екстраполювати цей досвід на Україну. Метод правового моделювання використаний нами при підготовці пропозицій щодо внесення змін до законодавства України відносно інституту конституційної скарги та конституційної юстиції.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в узагальненні історичного досвіду становлення інституту конституційної скарги та його функціонування в зарубіжних країнах, сформульованні основної характеристики конституційної скарги, як індивідуалістичної форми захисту прав і свобод людини і громадянина, розкритті передумов впровадження цього інституту в Україні, визначені проблем та перспектив його розвитку в нашій державі, розроблені практичних пропозицій щодо вдосконалення української моделі конституційної юстиції зокрема в площині реалізації права громадян на внесення конституційної скарги до Конституційного суду України [32].

Практичне значення одержаних наукових результатів. Наукове значення полягає насамперед у тому, що положення та висновки роботи сприятимуть розвитку системи конституційно-правових знань про інститут конституційної скарги. Водночас одержані результати можуть бути

використанні на практиці, зокрема: у *правотворчій роботі* – для законодавчого вдосконалення інституту конституційної скарги та самої системи українського законодавства (Додаток А); у *правозастосуванні* – для вдосконалення діяльності судових органів та центрів надання правової допомоги (Додаток Б); у *навчальному процесі* – для вдосконалення змісту таких навчальних дисциплін, як «Конституційне право зарубіжних країн», «Конституційне право зарубіжних України», «Судові та правоохоронні органи України» (Додаток В) тощо.

Апробація результатів дослідження. Основні положення й висновки дослідження доповідалися та обговорювалися на круглих столах, форумах, науково-практичних конференцій: «Верховенство права та місцеве самоврядування» (м. Київ, 2016 р.); «Актуальні проблеми державно-правового розвитку України в контексті євроінтеграційних процесів» (м. Запоріжжя, 2016 р.); Всеукраїнський тиждень права. Конституційний Суд України (м. Київ, 2016 р.); «Актуальність питання та проблеми правового регулювання суспільних відносин» (м. Дніпро, 2017 р.); «Актуальні проблеми державотворення, правотворення та правозастосування» (м. Дніпро, 2017 р.); «Революції в Україні у XX-XXI століттях: співзвуччя епох» (м. Одеса, 2017 р.); «Парламентські читання» (м. Київ, 2017 р.), Круглий стіл «Актуальні питання конституційного права і конституційно-процесуального права та конституційної реформи в Україні» (м. Запоріжжя, 2017 р.).

Публікації. Основні положення роботи зайшли відображення у одній науковій статті, опублікованій у вітчизняному фаховому виданні (Додаток Г), а також у п'яти тезах доповідей на науково-практичних конференціях, круглому столі та науковому форумі.

Структура роботи. Робота складається із вступу, двох розділів, які об'єднують чотири підрозділи, висновків, списку використаної літератури^{*} та додатків. Загальний обсяг роботи, без урахування переліку літературних джерел та додатків становить 27 сторінок.

^{*} Посилання в списку використаної літератури оформлені за ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання».

РОЗДІЛ 1

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ

1.1. Історико-правові основи інституту конституційної скарги в системі судового конституційного контролю

Для розкриття тематики історії виникнення та впровадження інституту конституційної скарги в Європі, варто звернути увагу на моделі конституційної юстиції. Зазначених моделей у світі – дві основні: англосаксонська (американська) та європейська (австрійська). Перша із них походить від англосаксонської правової сім'ї, де характерною її рисою є те, що повноваженнями щодо визнання неконституційності законів або інших нормативно-правових актів наділенні суди загальної юрисдикції (тобто немає спеціалізованого органу конституційний контролю) [11, с. 439–350].

Наочним прикладом країни, де вперше був запроваджений такий конституційний контроль є Сполучені Штати Америки (далі – США). Український вчений Т. О. Цимбалістий з цього приводу зазначає, що саме Верховний суд США своїм рішенням в 1803 році у справі «Мербері проти Медісона» встановив, що закон Конгресу суперечить федеральній Конституції (ст. 4) та наділив себе повноваженнями у сфері конституційної юстиції [34, с. 204].

Дещо модифікована американська модель конституційної юстиції, за якою функції контролю належать не всім судам загальної юрисдикції, а тільки вищому суду, пізніше була впроваджена в Австралії, Індії, Ірландії, Канаді та інших країнах [11, с. 450].

Витоком створення окремого спеціалізованого органу в Європі вважають створення наприкінці XVII столітті у Франції державного органу, функціональними повноваженням якого було встановлення відповідності законодавчих актів чинній конституції. Ідею такого органу в 1795 році висунув

Е. Сійєс, який звернув увагу на необхідності створення «спеціальної влади», котра, з метою реалізації конституції, могла б скасувати законодавчі акти, що прямо чи опосередковано суперечать конституції. Е. Сійєс вважав, що судова влада не повинна мати функцій щодо охорони конституції, як наприклад в американській судовій системі, і пропонував наділити такими повноваженнями спеціальний орган – «конституційне журі». Його ідея щодо створення спеціальної інституції, яка мала би бути незалежною від законодавчої, виконавчої і судової гілки влади, була реалізована після революції, коли вона була закріплена в Конституції Франції 1799 року [37, с. 24].

Загалом ідея створення спеціалізованого судового конституційного контролю втілюється в життя на початку ХХ століття. З цього приводу Г. М. Буканов зазначає, що створення окремого суду конституційного контролю пов'язана з конституційно-правовою ідеєю судового контролю в континентальній Європі, яка активно почала втілюватися в життя після Першої світової війни (1914- 1918 рр.). Загальновідомо, що надважливу роль у формуванні інституту судового європейського конституційного контролю відіграв професор Віденського університету, всесвітньо відомий юрист Ганс Кельзен. Завдячуючи йому, у вересні 1919 року був створений Вищий Конституційний суд Австрії, а в 1920 році – закріплений інститут конституційного судового провадження. Австрійська модель судового конституційного контролю з відповідними процедурами його здійснення була запроваджена й у інших країнах: Чехословаччині (1920 р.), Греції (1927 р.), Іспанії (1931 р.), Ірландії (1937 р.) [12].

У різних модифікаціях конституційне судове провадження поширилося в Італії (1947 р.), Федеративній республіці Німеччині (далі – ФРН) (1949 р.), Люксембурзі (1950 р.), на Кіпрі (1960 р.), Югославії (1963 р.). Після повалення диктаторських режимів конституційний контроль знову запровадили у Греції (1968 р.), Португалії (1976 р.), Іспанії (1978 р.), Україна (1996 р.) [6, с. 11–12].

Крім того, вчені також зазначають, що поширенням «європейської моделі» судового конституційного контролю відіграло те, що недоліки

американської моделі не дають практичного результату вирішення моментів обов'язковості судових рішень для органів законодавчої і виконавчої гілки влади, довгочасність судового провадження, обмеження суб'єктів на оскарження неконституційності нормативно-правових актів. Для подолання зазначених проблем і недоліків була покликана «європейська модель», яка також була впроваджена не тільки на теренах континентальної Європи, а й Південної Америки (Уругвай, Бразилії), Азії (Індія, Сирія, Японія, Монголії), Африки (Алжир, Бенін) та країн Океанії [35, с. 10–12].

Доцільно зазначити, що з часом класична європейська модель в ряді країн набула «змішано-інтегровану» модель, для якої характерне поєднання не тільки форм і видів контролю, а й здійснення судами загальної юрисдикції, так і спеціальними органами правосуддя. Переважно така модель характерна для африканського континенту (Південно-Африканська Республіка).

Аналізуючи першоджерела та історичну літературу ми доходимо висновку, що основна різниця між американської моделлю та європейської (австрійської) є те, що остання модель передбачає створення спеціалізованого судового органу, котрий відокремлений від загальної юрисдикції та має визначенні специфічні функції, що закріплюються в конституції або в окремому законі. Але єдине, що об'єднує різні моделі конституційного судочинства – вирішення конституційного спору. Форми захисту, які впливають із конституційного судочинства можуть різнитися також за своєю функціональністю, юридичною значимістю, суб'єктивним складом, предметною ознакою тощо. Так, найпоширенішими формами є: обмеженні форми (конституційне подання) й індивідуалістичні форми (конституційне звернення, конституційна скарга) [3, с. 19].

На думку відомого вітчизняного правознавця В. М. Кампо основним дієвим європейським механізмом, вважається конституційна скарга, яка, в свою чергу, надає реальні можливості громадянам ініціювати процедуру визнання нормативно-правового акту неконституційним в органах конституційної юстиції [18, с. 62].

Сутність інституту конституційної скарги зводиться до права фізичних та юридичних осіб письмово звертатися до органів судового конституційного контролю з проханням про перевірку конституційності законів та інших правових актів, якими порушуються чи обмежується їх конституційні права і свободи. Поява та розвиток зазначеного інституту, на думку М. М. Гультая, є поява ідей демократії та розвитку конституціоналізму на теренах Європи. Так, конституційну скаргу можливо прирівняти до суто європейського винаходу, який виник ще в ХІХ столітті. Право на таку скаргу було визначено в Німеччині Конституцією 1849 року та в Швейцарії законами 1874 року. Поширення та впровадження в правові системи європейських держав інститут конституційної скарги набув на початку ХХ століття в Австрії (1920 р.), Іспанії (1931 р.), ФРН (1949 р.) тощо. Сьогодні цей інститут конституціоналізований в багатьох європейських державах, зокрема в Австрії, Андоррі, Угорщині, Бельгії, Словаччині, ФРН, Іспанії, Польщі, Угорщині, Чехії, Литві, Латвії, Україні [16].

1.2. Конституційно-правовий досвід впровадження інституту конституційної скарги в країнах Європи

Конституційна скарга, як інститут судового конституційного контролю з'явився у результаті розвитку правозахисної функції в діяльності органів конституційного контролю, які в свою чергу, були створенні в результаті утвердження в конституційних системах принципів правової держави та верховенства права [20, с. 13–16].

Як слушно зазначає К. Б. Айріян, індивідуальний доступ до конституційної юстиції є важливим засобом забезпечення та дотримання індивідуальних прав людини на найвищому конституційному рівні [2].

Досвід зарубіжних країн свідчить, що право подання конституційної скарги мають суб'єкти з приводу порушених прав чинними законами, актами державної влади, діями посадових осіб та інших [25, с. 187–188]. Так, у п. а ч. 1 ст. 189 Конституції Швейцарії від 18 квітня 1999 року закріплюється

повноваження Союзного Суду щодо розгляду скарг на порушення конституційних прав. При цьому підставою подання конституційної скарги є порушення виключно тих прав особи, котрі закріплені Конституцією цієї держави. У Королівстві Іспанія діє так звана «процедура ампаро», що закріплена в п. 2 ст. 53 Конституції цієї держави та має винятково індивідуальний характер. Конституційний суд Іспанії розглядає скарги про посягання на основоположні права від фізичних та юридичних осіб, захисників народу та прокурора [36, с. 33–38].

Досить цікавим у цьому плані є досвід постсоціалістичної Республіки Польщі. Зокрема, М. М. Гультай з цього приводу зазначає, що у Конституції Польщі від 02 квітня 1997 року, в розділах II «Свободи, права та обов'язки людини і громадянина та VIII «Суди і Трибунали» закріплений інститут конституційної скарги, де кожен має право звернутися до Конституційного Трибуналу (орган конституційної юстиції Польщі) з питань про відповідність Конституції законів або інших нормативно-правових актів на підставі яких орган загального судочинства ухвалив остаточне рішення, що суперечить або порушує основні конституційні права та свободи особи (наприклад, прийняття нормативно-правових актів, які обмежують доступ до правосуддя або ускладнюють процес). Конституція Польщі заклала засади конституційної скарги, визначаючи підставу подання – порушення конституційних прав і свобод, а також предмет і суб'єктів подання (фізичні або юридичні особи, органи муніципалітету, професійні спілки, церкви, віросповідні союзи тощо) [16].

Схожа модель була обрана Латвійською Республікою, яка у Законі «Про Конституційний суд» передбачила вирішення конституційного спору за індивідуальною скаргою. Особливістю латвійської моделі є те, що суб'єкт звернення може звертатися до Конституційного суду до моменту, як будуть вичерпані всі правові можливості захисту. Скаргу, зокрема, можна подати за умови, якщо: «...визначені в Конституції її основні права порушуються нормою, котра не відповідає нормі вищої юридичної сили...» [27, с. 243]. Єдина умова, щоб така скарга мала загальносуспільне значення. Крім того, конституційну

скаргу можна подати, коли звичайний захист є неефективним або обмежується штучними засобами.

У Словацькій Республіці конституційна скарга має досить широкі можливості щодо усунення порушень неконституційних актів або дій органів влади, які тим самим призвели до порушенню прав і свобод. Так, у ст. 127 Конституції Словаччини гарантується, що Конституційний суд Словацької Республіки приймає рішення щодо заяв фізичних або юридичних осіб на порушення їх основних прав і свобод або прав людини і основних свобод, що випливають з міжнародного договору, ратифікованого Словацькою республікою і оприлюдненого в порядку, встановленому законом, якщо рішення про захист цих прав і свобод не приймає інший суд. Якщо Конституційний суд задовольнить скаргу і у своєму рішенні постановить, що набранням чинності рішенням, актом або шляхом іншого втручання були порушені права чи свободи, згідно з конституційними положеннями, він скасує таке рішення, акт, а орган який видав таке рішення повинен привести нормативні акти у відповідність [17]

За дослідженням М. М. Гультай в Німеччині інститут конституційної скарги на конституційному рівні був закріплений в Основному Законі ФРН від 23 травня 1949 року, згідно пункту 4 «а» ч. 1 ст. 93 якого орган конституційної юстиції уповноважений розглядати конституційні скарги, що можуть бути подані будь-якою особою, яка вважає, що державна влада порушила одне з її основних прав або одне з прав зазначених у Основного Законі. Аналогічне положення закріплене в Федеральному законі «Про Федеральний конституційний суд». Суб'єктом, наділеним правом звернення до органу конституційної юрисдикції з конституційною скаргою щодо захисту фундаментальних прав, закріплених Основним Законом ФРН, може бути будь-яка особа, чиї права було порушено. Фізичні особи німецької національності мають право подавати конституційну скаргу щодо будь-якого фундаментального права; іноземці й особи без громадянства можуть подати таку скаргу щодо тих прав, які визнані за ними основним Законом ФРН. До

суб'єктів конституційної скарги належать також юридичні особи, якщо їх порушені права належать до фундаментальних і захищаються Основним Законом. Крім того, однією з особливостей є те, що конституційну скаргу можуть також подати громади, об'єднання громад, релігійні організації. Предметом конституційної скарги є порушення державною владою фундаментальних прав особи, закріплених Основним Законом ФРН [15].

Досить цікава практика запровадження конституційної скарги в Турецькій республіці. На думку К. Б. Айріян це було зумовлено великою кількістю справ проти Туреччини в Європейському суді з прав людини (далі – ЄСПЛ). Починаючи з 2004 року ЄСПЛ та Конституційний Суд Туреччини активно співпрацюють у бік суттєвого зменшення системних порушень прав і свобод людини, в результаті чого було розроблено декілька поправок до системи конституційного судочинства Туреччини. Серед них пропозиція щодо запровадження інституту індивідуальної конституційної скарги, яка мала би значно зменшити число звернень проти Туреччини, спрямованих до Європейського суду з прав людини. У вересні 2010 року пакет конституційних реформ – в ньому і індивідуальна скарга до Конституційного суду – був прийнятий на референдумі, який включає. Згідно нового тексту статті 148 Конституції Туреччини кожен може звернутися з індивідуальною скаргою до Конституційного суду у зв'язку з конституційними правами, передбаченими також у Європейській конвенції з прав людини. Ця стаття передбачає, що процесуальні правила щодо порядку подання скарг будуть встановлені в законі, який повинен бути прийнятий протягом двох наступних років [1].

З огляду на вищенаведене, можна констатувати, що зарубіжний досвід вказує на можливість надання права подавати конституційну скаргу про порушення конституційних прав і свобод до Конституційного Суду не лише фізичним особам, а й юридичним, тобто громадськими об'єднаннями, професійними спілками, релігійними організаціями. Г. М. Буканов звертає увагу на цікаву тенденцію щодо запровадження інституту конституційної скарги, коли поряд з «класичною» формою інституту конституційною скаргою

існують й інші, зокрема так звані «народні скарги», які являють собою звернення певного суб'єкта до органу конституційного контролю задля захисту інтересів інших осіб чи колективних прав. Тобто оскарження нормативних актів в інтересах суспільства, невизначеного кола осіб. Народні скарги розповсюджені головним чином в країнах Африки, Центральної та Північної Америки (Бенін, Гана, Конго, Бразилія, Венесуела, Колумбія, Панама та ін.). Тобто, у багатьох країнах світу цілком нормальним вважається, коли особа звертається зі скаргою про визнання того чи іншого акту неконституційним [12].

Отже, наявний зарубіжний досвід свідчить, що на формування інституту конституційної скарги, його конституційно-правовий зміст впливає розвиток самого суспільства, дотримання основних конституційних принципів, соціально-економічне і політичне благополуччя країни.

Доцільно зазначити, що інститут конституційної скарги в різних країнах світу мають свої особливі особливості. Визначити чітку тенденцію до формування єдиного інституту конституційної скарги не можна – кожна країна спираючись на національну правову доктрину формує інститут по-своєму.

При аналізі та вивченні наукових джерел, ми дійшли висновків, що зарубіжний досвід запровадження інституту конституційної скарги можна класифікувати на декілька видів.

По-перше, за особливістю суб'єктивних ознак. Так, в Польщі, Латвії, ФРН, Іспанії, Чехії з конституційною скаргою може звернутися, як фізична, так і юридична особа.

По-друге, в різних країнах існує особливість щодо представника під час розгляду конституційної скарги. Наприклад, в ФРН, Україні представником скаржника може бути не тільки адвокат. Зовсім інша ситуація в Польщі, Чехії, де тільки адвокат може представляти інтереси скаржника під час розгляду скарги.

По-третє, в деяких країнах можливо подати конституційну скаргу лише на порушення прав і свобод, які закріплені в Конституції (Польща, Україна,

Латвія, Чехія), інша модель є в Словаччині та Туреччині, де особа може подати конституційну скаргу на порушення не тільки прав і свобод, які мають конституційне (національне) закріплення, а й на рівні міжнародного права (наприклад, закріплення прав і свобод Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) та ін.).

Висновки до розділу 1

Узагальнюючи наведене у цьому розділі, можемо зробити такі висновки:

1. У теорії та історії права визначаються різні моделі побудови судового контролю та різні форми та механізми захисту прав і свобод (обмеженні та індивідуалістичні форми). Найпоширенішою в європейській практиці є форма індивідуалістична, яка виражається в існуванні інституту конституційної скарги, суть якої зводиться до регламентації права громадян, іноземців, осіб без громадянства та юридичних осіб в письмовому порядку звертатися до органу конституційного судочинства з проханням здійснити перевірку законів держави та інших нормативно правових актів, якими безпосередньо або опосередковано порушуються чи обмежується їх конституційні права і свободи.

2. Історичні та правові джерела свідчать, що ідея конституційної юстиції з інститутом конституційної скарги стала впроваджуватись після Другої світової війни 1939-1945 рр. в державах, переважно європейського континенту. Це був результат утвердження в конституційних системах принципів правової держави та верховенства права, які спрямовували судову систему на розв'язання конституційно-правових конфліктів (спір про права) через інститут конституційної скарги.

РОЗДІЛ 2

ВПРОВАДЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

2.1. Історичні та правові передумови формування інституту конституційної скарги в Україні

Основні історичні передумови конституційної юстиції були закладені ще на початку XX століття, коли тодішня Українська Народна Республіка (далі – УНР) тернистим, важким та водночас кровавим шляхом йшла до створення своєї правової системи [23].

Історичний досвід УНР 1917–1922 рр. свідчить, що конституційній юстиції не було приділено достатньої уваги, але певні спроби судового захисту прав і свобод від неконституційних нормативних актів публічної влади проявилися у намаганні створити спеціалізований суд [8, с. 101], який би забезпечив захист людини від свавілля держави, гарантував її природні права та свободи [13]. На жаль, після поразки революції та входження України до складу СРСР будь-які мрії та намагання створити органи, інституції, тим паче систему захисту прав і свобод людини і громадянина було марними. Радянська влада майже до кінця XX століття не визнавала індивідуальні права і свободи, як основним змістом діяльності держави, а тому конституційна юстиція та відповідні правові інститути були відсутні [7, с. 103].

Тільки з конституційною реформою 1989 року та збереженням основних повноважень Верховної Ради УРСР та Президії УРСР передбачалося введення «квазі»інституції конституційного контролю – Комітету конституційного нагляду УРСР. Зазначений орган відповідно до Конституції УРСР, мав обиратися з числа спеціалістів права, політики та затверджуватися Верховною Радою УРСР для надання наукових висновків щодо законопроектної роботи. Конституційна реформа 1989 року не дала результатів та впливу на демократизацію державної влади і суспільства. Комітет конституційного нагляду УРСР не був сформований, ідея залишилася лише ідеєю на папері.

Новий етап у розвитку конституційної юстиції пов'язують з відновленням незалежності (24 серпня 1991 р.), прийняттям Конституції України (28 червня 1996 р.) та імплементацією конституційних положень в Закон України «Про Конституційний Суд України» (в редакції від 16 жовтня 1996 р.).

Тільки після запровадження конституційної юстиції у 1996 році в конституційному праві з'являються наукові думки й ідеї про те, що у такому вигляді Конституційний Суд України є обмеженим та малоефективним органом для захисту прав і свобод людини. Переважно вчені та правники наголошували, що правові інституції (конституційне звернення, конституційне подання) фактично позбавляли громадян безпосередньо звертатися до органу за правовим захистом. Відповідно до Розділу XII Конституції України (в редакції 28 червня 1996 р.) визначено, що громадяни мають право направляти звернення щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України [22].

Як відзначають науковці, конституційне звернення та конституційне подання стосується не індивідуального акта, а переважно тлумачення нормативного акта, вони по суті виконують функцію нормативної конституційної скарги. При цьому інститут конституційного звернення або подання не може вважатися повноцінним замінником «класичного» інституту конституційної скарги, адже позбавляє громадян можливості безпосереднього захисту порушених конституційних прав в органі конституційної юстиції [14, с. 25].

У своїй дисертаційній роботі Н. В. Охотницька, слушно зауважує, що механізми конституційної юрисдикції не можуть вважатися завершеними у своїй структурі із-за недоліків у системі конституційної юстиції (позбавлення права безпосереднього направлення індивідуальних скарг) [28, с. 173]. А. Р. Крусян також зазначає, що деякі фактори не дають можливості стверджувати, що орган конституційної юрисдикції в Україні є безперечно та бездоганно ефективним інститутом у механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина. Йдеться, насамперед, про фактично обмежений доступ громадян до конституційної юстиції (правосуддя), що виявляється у двох аспектах:

відсутність інституту конституційної скарги та неконкретність підстав для конституційного звернення [24, с. 86]. Запровадження розгляду конституційних скарг про порушення прав та свобод людини і громадянина на рівні конституційного судочинства, вважає С. В. Ківалов, можливо, сприятиме зменшенню обсягу звернень українських громадян до Європейського суду з прав людини, що дозволить Україні вийти зі складу «лідерів» за кількістю таких звернень [19, с.13].

Іншої та зовсім протилежної думки підтримується А. Ю. Олійник, який зазначає, що ані Конституція України, ані закон не позбавили громадянина права на звернення до Конституційного Суду, але встановлено межі, в яких фізична приватна особа повинна діяти, не доводячи до абсурду своє конституційне право на скаргу. Інакше неприборканий потік звернень фактично дезорганізував би діяльність цієї інституції та унеможливив би виконання її головного завдання – забезпечення конституційності у діяльності органів державної влади, перетворивши цю інституцію на чергове бюро з питань розгляду скарг громадян [26].

Аналіз останніх наукових публікацій з цієї проблеми дає нам підстави вважати, що при запровадженні інституту конституційної скарги треба враховувати всі позитивні та негативні риси. Наприклад, противники введення інституту конституційної скарги зосереджують увагу на тому, що скарга може привести до перенавантаження Конституційного Суду України. Ми частково погоджуємось з цим і вважаємо, що для цього, треба більш детально розглянути систему фільтрації (прийнятності) конституційних скарг задля уникнення негативних наслідків від запровадження нової інституції.

Звичайно кожна наукова думка заслуговує на увагу, має свою актуальність та практичне значення для конституційного судочинства. Така ситуація склалася зокрема тому, що конституційний контроль на підставі індивідуальних скарг зазвичай упроваджується через деякий час після формування конституційного суду і національної системи права [8]. Часовий проміжок формування наукового та практичного підґрунтя до впровадження

інституту конституційної скарги на практиці відбувався майже двадцять років зі запеклими та обґрунтованими дискусіями.

При аналізі історичних і правових джерел генезис впровадження інституту конституційної скарги можливо розглядати у двох взаємопов'язаних етапах:

- перший етап характеризується початком конституційної реформи в Україні та прийняттям змін до Конституції України;

- другий етап характеризується імплементацією конституційних положень в новий Закон України «Про Конституційний Суд України» (редакція від 13 липня 2017 року) [32].

Розглянувши детально ці етапи ми дійшли висновку, що після Революції Гідності 2013-2014 рр., а саме у 2015 році була прийнята, на нашу думку, історична «Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки», яка була схвалена Указом Президента України від 20 травня 2015 року №276/2015 року. В ній, зокрема, визначається, що «судова система України та суміжні правові інститути існують для захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів держави шляхом своєчасного, ефективного і справедливого вирішення правових спорів на засадах верховенства права...» [33].

Одним з головних завдань реформування системи судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів є підвищення ступеня довіри суспільства до судової влади та правових інститутів [21]. Керуючись потребою у реформуванні системи влади, особливо судової, Верховна Рада України 02 червня 2017 року прийняла Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» № 1401-VIII, який суттєво змінив систему організації та функціональні повноваження єдиного органу конституційної юрисдикції. З огляду на це, варто підкреслити, що відповідно до пп. 2 п.1 зазначеного нормативно-правового акту, Конституція України була доповнена статтею 151-1 у такій редакції: «Конституційний Суд України

вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України. Конституційна скарга може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано» [31].

Аналіз цієї нової конституційної норми свідчить, що вперше на теренах незалежної України в конституційно-правовому законодавстві вводиться європейський інститут конституційної скарги.

Визнаючи цей надзвичайно важливий для нашої країни крок, водночас слід зазначити, що імплементація цього інституту та створення дієвого механізму його реалізації має свої проблемні місця. Введений змінами до Конституції України від 02 червня 2016 року, він залишався «мертвою інституцією» до 13 липня 2017 року бо Верховна Рада України так і не змогла вчасно прийняти нову редакцію Закону України «Про Конституційний Суд України», де було б закріплені нові конституційні норми. Тільки через рік з дня конституційного закріплення інституту конституційної скарги, після проведених політичних і громадських дискусій, Верховна Рада України 13 липня 2017 року змогла ухвалити новий Закону України «Про Конституційний Суд України» №2136-VIII (далі – Закон), котрий визначивши введення на законодавчому рівні порядку реалізації права на конституційну скаргу, привив у відповідність до вимог Конституції України процедури здійснення Конституційним Судом України конституційних проваджень.

2.2. Конституційно-правова характеристика вітчизняної моделі інституту конституційної скарги

Конституційний Суд України є єдиним органом конституційної юрисдикції, функціонально уповноваженим здійснювати конституційний контроль. Охороняючи норми Конституції України, Конституційний Суд охороняє і всі права людини і громадянина, що закріплені в ній [4, с. 255].

Внесені до Конституції України зміни, зумовили також зміни до повноважень Конституційного Суду України (ст. 7 Закону), серед яких надважливим вважаємо: «9) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України (їх окремих положень) за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України» [22].

Отже, і Конституція України і Закон основною формою звернення громадян України, іноземців, осіб без громадянства та юридичних осіб до Конституційного Суду визнають конституційну скаргу. Вона може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано. Вичерпаність національних засобів юридичного захисту є одним із важливих критеріїв прийнятності конституційної скарги. Стаття 55 Конституції України гарантує право кожного звертатися із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених Конституцією та у порядку, визначеному законом. Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 77 Закону, Конституційний Суд України може брати справу до розгляду лише після того, як було вичерпано всі національні засоби юридичного захисту (за наявності ухваленого в порядку апеляційного перегляду судового рішення, яке набрало законної сили, а в разі передбаченої законом можливості касаційного оскарження – судового рішення, винесеного в порядку касаційного перегляду) [30].

Правило вичерпання засобів юридичного захисту полягає в тому, щоб дати можливість судам загальної юрисдикції, державним органам запобігти або виправити передбаченні порушення Конституції України. Таке правило ґрунтується на європейській практиці діяльності більшості органів конституційної юстиції та Європейського суду з прав людини відповідно до яких у національній системі права мають бути присутні ефективні засоби захисту прав і свобод від порушень [8, с. 31].

Виходячи з зарубіжного досвіду країн Європейського Союзу, в положеннях Закону щодо вичерпання засобів юридичного захисту доцільно, на нашу думку, передбачити механізм, який дозволить особам звертатися без використання ефективних засобів захисту прав і свобод у встановлених випадках. Такі випадки можливі коли через законодавчі неточності, прогалини, невизначеність законодавства. Суб'єктом конституційної скарги відповідно до ст. 56 Закону є особа (мається на увазі громадянин України, юридична особа (крім публічного права), іноземець, особа без громадянства), яка вважає, що застосований нормативно-правовий акт в остаточному судовому рішенні суперечить положенням Конституції. Згідно ст. 77 Закону заявники повинні дотримуватися меж допустимості (прийнятності) у подання конституційної скарги. У конституційній скарзі зазначається: 1) прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) громадянина України, іноземця чи особи без громадянства, адреса зареєстрованого місця проживання особи (для іноземця чи особи без громадянства – місця перебування) або повна назва та місцезнаходження юридичної особи, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є; 2) відомості про уповноважену особу, що діє від імені суб'єкта права на конституційну скаргу; 3) короткий виклад остаточного судового рішення, в якому було застосовано відповідні положення закону України; 4) опис перебігу розгляду відповідної справи в судах; 5) конкретні положення закону України, які належить перевірити на відповідність Конституції України, та конкретні положення Конституції України, на відповідність яким належить перевірити закон України; 6) обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону; 7) відомості про документи і матеріали, на які посилається суб'єкт права на конституційну скаргу, із наданням копій цих документів і матеріалів; 8) конституційна скарга подається державною мовою (згідно ст. 10 Конституції України державна мова в Україні є українська); 9) перелік документів і

матеріалів, що додаються. Копія остаточного судового рішення у справі суб'єкта права на конституційну скаргу має бути засвідчена в установленому порядку судом, що його ухвалив. Мається на увазі, що судове рішення має бути засвідчене печаткою суду та підписами уповноважених осіб. Згідно ст. 77 Закону скарга вважається прийнятною у разі, якщо з дня набрання законної сили остаточним судовим рішенням, у якому застосований суперечливий або неконституційний закон, сплинуло не більше ніж три місяці [30]. Відповідно до зарубіжної практики та вітчизняної моделі конституційної юстиції Секретаріат Конституційного Суду України здійснює попередню перевірку та опрацювання конституційної скарги (ст. 57 Закону) [32].

Якщо конституційна скарга за формою не відповідає вимогам Закону, керівник Секретаріату повертає її суб'єкту права на конституційну скаргу. Повернення конституційної скарги не перешкоджає повторному зверненню до Суду з дотриманням вимог цього Закону. Якщо скарга відповідає вищевказаним вимогам, то питання щодо відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою вирішуються на засіданнях колегій, сенатів, Великої палати (ст. 61 Закону) [32].

Після винесення процесуальної ухвали про відкриття конституційного провадження у справі, матеріали справи оформляються Секретаріатом Конституційного Суду України як судова справа. Основною формою розгляду справ у Суді є письмове провадження, окремі питання можуть розглядатися в порядку усного провадження. Юридичну позицію Конституційний Суд викладає у мотивувальній та/або резолютивній частині рішення, висновку. Юридична позиція Суду може міститися в ухвалах про відмову у відкритті конституційного провадження у справі та про закриття конституційного провадження у справі, постановлених Сенатом чи Великою палатою. Закони, інші акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення (ст. 91 Закону) [30].

Висновки до розділу 2

Узагальнюючи наведене у цьому розділі, можемо зробити такі висновки:

1. Генезис впровадження інституту конституційної скарги в Україні варто розглядати у двох взаємопов'язаних етапах: перший етап характеризується початком конституційної реформи в Україні та прийняттям змін до Конституції України; другий етап характеризується імплементацією конституційних положень в новий Закон України «Про Конституційний Суд України» (редакція від 13 липня 2017 року).

2. Зміни, які відбулися в рамках судової реформи, зокрема, в плані модернізації механізму захисту прав і свобод людини й громадянина Конституційним Судом України та введенням інституту конституційної скарги, реформували вітчизняну систему конституційної юстиції. Основною формою звернення громадян України, іноземців, осіб без громадянства та юридичних осіб до Конституційного Суду є конституційна скарга. Конституційна скарга може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано. Крім того, конституційна скарга обов'язково повинна відповідати межах прийнятності, які чітко визначенні в ст. 77 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 року.

ВИСНОВКИ

Синтезуючи результати здійснених дослідницьких пошуків, ми дійшли загального висновку, що робота містить теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання, яке відображає новий рівень знання про інститут конституційної скарги, який впроваджений сьогодні в Україні.

В більш конкретизованому вигляді:

1. Визначено, що становлення та розвиток конституційної скарги корелюється з розвитком конституційної юстиції загалом. Історіографія цього питання свідчить про те, що фундаментальне запровадження механізму конституційної скарги відбулося після Другої світової війни (1939-1945 рр.), в державах, переважно європейського континенту, в конституціях яких були закріплені принципи правової держави та верховенства права. На сьогодні право подання конституційної скарги існує в багатьох демократичних європейських державах (Австрія, Андорра, Бельгія, Іспанія, Угорщина, ФРН) або таких, що встали на цей шлях (Словаччина, Польща, Угорщина, Чехія, Литва, Латвія, Україна).

2. Доведено, що внесенням змін до Конституції України (щодо правосуддя) законодавець передбачив реформацію конституційного судочинства, діяльності Конституційного суду України та запровадження інституту конституційної скарги. Конституційна скарга – це певний правовий засіб, який ініціюється фізичною або юридичною (крім осіб публічного права) особою в Конституційному суді України спеціальної процедури щодо захисту індивідуальних прав і свобод людини і громадянина в разі, якщо права були порушені застосованим законом або інших нормативно-правовий акт, який явно суперечить Конституції України й всі інші правові національні механізми оскарження були вичерпані.

3. Показано, що вітчизняна модель інституту конституційної скарги, в основному, спрямована на забезпечення прав і свобод людини і громадянина, забезпечення приписів Основного Закону про неможливість їх скасування або

звуження змісту та обсягу при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних. Окрім розгляду прямих звернень з цих питань, Конституційний Суд в інших справах стежить за тим, щоб навіть в опосередкованих формах у правових актах не допускалося їх порушень. Права і свободи Суд захищає шляхом вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України (їх окремих положень) за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України.

4. Визначено, що основною проблемою «запуску» інституту конституційної скарги в правовій системі України є те, що імплементація конституційних положень та створення механізму реалізації відкладалося майже рік. Наслідком цієї законодавчої «тяганини» станом на 15 вересня 2017 року до Конституційного Суду України надійшло 202 скарги від фізичних та юридичних осіб та не одна з них не була розглянута (Додаток Г).

Хоча оцінити практичну ефективність та дієвість інституту конституційної скарги в Україні досить важко, тем не менш очевидними є такі проблеми: повільність «запуску» інституту; досить вузькі повноваження; відсутність механізму зобов'язання приведення законодавства у відповідність рішенням Конституційного Суду України; суб'єктами інституту конституційної скарги може бути тільки учасник судового процесу.

З огляду на вищезначені проблеми ми пропонуємо внести зміни та доповнення до чинного законодавства України.

Так, доцільно було б, використовуючи досвід Словацької Республіки, передбачити у Законі положення про те, що Суд визначаючи Закон, інші акти або окремі положення неконституційними зобов'язує гілки влади привести нормативно-правову базу у відповідність.

Крім того, враховуючи широкі повноваження зарубіжних моделей інституту конституційної скарги ефективно передбачити в законодавстві виняткові моменти, коли суб'єкт може звернутися з конституційною скаргою без проходження всіх етапів судового процесу.

Виходячи з зарубіжного досвіду впровадження інституту конституційної скарги, можливо зазначити про доцільність розширення предмету оскарження, тобто права на оскарження не лише нормативно-правових актів (законів), але і актів Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, міністерств. Адже більшість актів нормативно-правового регулювання припадає саме на підзаконну нормативно-правову базу, яка в деяких випадках є суперечливою конституційним засадам.

АНОТАЦІЯ

наукової роботи під шифром «Конституційна скарга»

Актуальність теми зумовлена практичною потребою у поглибленому вивченні проблеми конституційної скарги, природного для демократичних країн та нового для України конституційно-правового інституту.

Мета роботи полягає в узагальненні зарубіжного досвіду впровадження та функціонування інституту конституційної скарги та визначені проблем та перспектив розвитку цього інституту в Україні.

Завдання роботи:

– визначити історико-правові основи інституту конституційної скарги в системі судового конституційного контролю та дослідити конституційно-правовий досвід впровадження інституту конституційної скарги в країнах Європи;

– встановити історико-правові передумови формування інституту конституційної скарги в Україні та сформулювати конституційно-правова характеристику вітчизняної моделі інституту конституційної скарги;

– визначити проблеми та перспективи розвитку вітчизняної моделі конституційної скарги.

Методи дослідження. Розв’язання поставлених завдань здійснено за допомогою загальнофілософських (діалектики та формальної логіки), загальнонаукових (системного та структурного) та спеціальних (формально-догматичного, історико-правового та порівняльно-правового) методів дослідження, які були спрямовані на досягнення мети дослідження.

Загальна характеристика роботи. Робота складається із вступу, двох розділів (Розділ 1. Європейський досвід впровадження конституційної скарги; Розділ 2. Впровадження конституційної скарги в Україні: проблеми і перспективи), які об’єднують чотири підрозділи, висновків, анотації, списку використаної літератури та додатків. Загальний обсяг роботи (без урахування переліку літературних джерел та додатків) становить 27 сторінок

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Айріян К. Конституційна скарга як засіб правового захисту: досвід зарубіжних країн. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-1167> (дата звернення: 05.09.2017).
2. Айріян К. Б. Важливість запровадження інституту конституційної скарги для повноцінного захисту та відновлення порушених прав особи. URL: <http://e-pub.aau.edu.ua/index.php/visnyk/article/viewFile/78/89> (дата звернення: 05.09.2017).
3. Бабак М. А. Індивідуалістичні форми захисту прав та свобод людини Конституційним Судом України. *Юридичний електронний журнал ЗНУ*. 2017. № 1. С. 18–23.
4. Бабак М. А. Індивідуальний захист прав та свобод людини і громадянина конституційною юстицією. *Актуальні проблеми державотворення, правотворення та правозастосування*: матеріали наук. семінару (м. Дніпро, 09 грудня 2016 року). Дніпро: Ліра ЛТД, 2017. С. 155–158.
5. Бабак М. А. Конституційна скарга як додаткова правова форма захисту основоположних прав та інтересів людини. *Актуальні проблеми державно-правового розвитку України в контексті євроінтеграційних процесів* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 20-річчю Конституції України, м. Запоріжжя, 23-24 червня 2016 р. Запоріжжя : «Просвіта», 2016. С. 193–196.
6. Бабак М. А. Конституційна скарга як додаткова правова форма захисту основоположних прав та інтересів людини. *Верховенство права та місцеве самоврядування*. Тези доповідей студентів і аспірантів на III Міжнародному науково-практичному форумі з верховенства права. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА. 2016. С. 9–13.
7. Бабак М. А. Конституція Української Народної Республіки 1918 року як історико-правовий фундамент сучасного національного конституційного судочинства. *Революції в Україні у XX-XXI століттях: співзвуччя епох*:

матеріали VI Всеукраїнської наук. конф., присвяченої 100-річчю Української національно-демократичної революції 1917-1921 рр. Одеса: ОДУВС, 2017. С. 101–104.

8. Бабак М. А. Проблеми прийнятності (фільтрація) конституційних звернень на практиці внутрішньо-правових засад Конституційного суду України. *Актуальність питання та проблеми правового регулювання суспільних відносин* : Матеріали міжнародна науково-практичної конференція. м. Дніпро, 3–4 березня 2017 р. Дніпро. ГО «Правовий світ», 2017. С. 30-34

9. Бакірова І. О. Конституційне звернення та конституційна скарга: переваги та недоліки. URL:<http://old.minjust.gov.ua/11351> (дата звернення: 17.09.2017).

10. Бориславська О. Роль органу конституційної юрисдикції у формуванні в Україні системи конституціоналізму європейського зразка: до постановки проблеми. *Вісник Конституційного Суду України*. 2014. № 3. С. 62–71.

11. Бостан С. К., Тимченко С. М. Державне право зарубіжних країн: Навчальний посібник. К. : Центр навчальної літератури, 2005. 504 с.

12. Буканов Г. М. Засоби захисту прав і свобод фізичних і юридичних осіб конституційною юстицією України: проблеми і перспективи. URL: http://eir.zntu.edu.ua/bitstream/123456789/1333/1/Bukanov_Means_of_protection.pdf (дата звернення: 05.09.2017).

13. Головін А. «Права людини і громадянина були дороговказом на шляху до демократії та справжнього народовладдя». URL: <http://www.ccu.gov.ua/publikaciya/golovakonstytuciynogo-sudu-ukrayiny-anatoliy-golovin-prava-lyudyny-i-gromadyanyna-buly> (дата звернення: 10.08.2017).

14. Гультай М. М. Інститут конституційної скарги: світовий досвід та перспективи впровадження в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02. Харків, 2014. 41 с.

15. Гультай М. М. Особливості функціонування інституту конституційної скарги у Федеративній Республіці Німеччина URL: <http://veche.kiev.ua/journal/2695> (дата звернення: 07.08.2017).

16. Гультай М. М. Інститут конституційної скарги в конституціях європейських держав. URL: <http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/02-2012.pdf> (дата звернення: 07.08.2017).

17. Івановська А. Конституційне правосуддя і захист прав людини: позитивний зарубіжний досвід та перспективи розвитку в URL: http://www.univer.km.ua/statti/ivanovska_a.m._konstytutsiynе_pravosuddya_i_zakhyst_prav_lyudyny_pozytyvnyy_zarubizhnyy_dosvid_ta_perspektyvy_rozvytku_v_ukrayini.pdf (дата звернення: 03.09.2017).

18. Кампо В. М. Деякі проблеми розвитку конституційної юстиції в Україні. Право України. 2010. № 6. С. 60–69.

19. Ківалов С. В. Захист Конституційним Судом України прав та свобод людини і громадянина: можливості та проблеми. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2011_61_2 (дата звернення: 05.09.2017).

20. Конституційна юрисдикція і конституційне судочинство в Україні (навчально-методичний посібник). Київ : Логос, 2009. 36 с.

21. Конституційний процес в Україні та світовий досвід конституціоналізму : монографія / Шемшученко Ю. С та ін. Київ, 2014. 262 с.

22. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР зі змінами від 30 вересня 2016 року. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 20.09.2017).

23. Конституція Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР): Історичний документ від 29 квітня 1918 року URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18> (дата звернення: 15.07.2017).

24. Крусян А. Роль конституційної юстиції у системі сучасного українського конституціоналізму. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vksu_2011_3_14 (дата звернення: 05.09.2017).

25. Лотоцька М. І. Інститут Конституційної скарги в Німеччині та можливість його запровадження в Україні. *Наука та практика сучасної юриспруденції*: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Харків, 2016. С. 187–188.

26. Олійник А. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні. Київ: Алерта, КНТ, 2008. 472 с.

27. Остапенко В. В. Конституційна скарга у механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина. *Форум*. 2016. № 4. С. 240–251

28. Охотницька Н. В. Становлення судової системи України (1991–2012 рр.): історико-правовий аспект: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2015. 212 арк.

29. Портнов А. Історико-правові джерела виникнення конституційного судочинства. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/872> 18 (дата звернення: 15.07.2017).

30. Порядок та умови звернення громадян та юридичних осіб до Конституційного Суду України. URL: <http://ccu.gov.ua/publikaciya/poryadok-ta-umovu-zvernennya-gromadyan-ta-yurydychnyh-osib-do-konstytuciynogo-sudu18> (дата звернення: 16.09.2017).

31. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02 червня 2016 року URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57209 (дата звернення: 16.09.2017).

32. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року №2136-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2136-19> (дата звернення: 16.09.2017).

33. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки: Указ Президента України від 20 травня 2015 року №275/2015. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>.

34. Цимбалістий Т. О. Порівняльно-правовий аналіз інституту конституційної юстиції Науковий збірник юридичного факультету ТНЕУ. *Актуальні проблеми правознавства*. Тернопіль, 2011. Вип. 1. С. 202–212.

35. Цимбалістий Т.О. Конституційна юстиція в Україні : навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 200 с.

36. Шаповалова К. Г. Конституційна скарга у механізмі захисту прав та свобод людини і громадянина. *Наше право*. 2014. № 4. С. 33–38.

37. Шаповал В. М. Сутнісні характеристики конституційного контролю. *Право України*. 2005. № 2. С. 24–28.

Додаток А

**Пропозиції автора щодо змін до Закону України
«Про Конституційний суд України»**

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Комітет з питань правової політики та правосуддя

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел.: 255-35-84

№ 24-29/18-1247

" 22 " серпня 201 7 р.

Шановний

Конституційна скарга

За дорученням Верховної Ради України від 22 червня 2017 року (постанова № 2110-VIII) Комітет з питань правової політики та правосуддя розглянув на своєму засіданні 10 липня 2017 року зауваження та пропозиції, що надійшли від суб'єктів права законодавчої ініціативи, до проекту Закону про Конституційний Суд України (реєстр. № 6427-д від 7 червня 2017 року), поданого народними депутатами України Князевичем Р.П. та іншими, та прийнятого парламентом за основу.

13 липня 2017 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про Конституційний Суд України» (реєстр. № 6427-д), який 14 липня 2017 року був підписаний Головою Верховної Ради України та направлений на підпис Президенту України.

31 липня 2017 року Президент України підписав Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 року № 2136-VIII.

Разом з тим, надані пропозиції щодо удосконалення норм законів України «Про Конституційний Суд України» та «Про судовий збір» будуть всебічно опрацьовані та, по можливості, враховані Комітетом під час підготовки і попереднього розгляду відповідних законопроектів.

Висловлюємо Вам подяку за активну громадянську позицію щодо удосконалення законодавства України.

З повагою

Заступник Голови Комітету

 В.П. ЯНІЦЬКИЙ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
щодо змін до Закону України «Про Конституційний суд України»

1. Обґрунтування необхідності прийняття акта

Нормативне регулювання діяльності Конституційного Суду України визначається виключно Конституцією України (в редакції 30 вересня 2017 року) та Законом України «Про Конституційний Суд України» (в редакції 17 липня 2017 року). Закон України «Про Конституційний Суд України» встановлює засади організації діяльності Конституційного Суду України, а також порядок розгляду справ, віднесених до компетенції Конституційного Суду України. Разом з тим, чинний Закон України «Про Конституційний Суд України» містить певні неточності, які не можуть бути ліквідовані інакше, як внесенням відповідних змін і доповнень до зазначеного Закону.

Так, в Конституції України в ст. 151-1 закріплено, що Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України. Конституційна скарга може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано.

Закон України «Про Конституційний Суд України» передбачає, що критерієм прийнятності конституційної скарги є використання національних засобів юридичного захисту, тобто суб'єкт повинен пройти всі інстанції судового процесу. Як свідчить зарубіжна практика впровадження інституту конституційної скарги, що такі положення нівелюють суть інституту, адже обмежують права тих осіб, які через прогалини, неточності законодавства, штучно створенні перепони не можуть використати всі засоби юридичного захисту.

Крім того, чинний Закон України «Про Конституційний Суд України» не містить положень та правових механізмів здійснення приведення законодавства у відповідність рішенням конституційної юстиції.

Закон України «Про Конституційний Суд України» по-суті, не встановив широких повноважень Конституційного Суду України для всебічного та ефективного захисту прав і свобод від неконституційних актів влади.

2. Мета і завдання пропозиції

Пропозиції розроблено з метою вдосконалення правового регулювання діяльності Конституційного Суду України. Вказана мета конкретизується зокрема у таких завданнях:

- 1) унормувати порядок встановлення Конституційним Судом відповідності (невідповідності) конституційної скарги
- 2) визначити коло суб'єктів права на конституційну скаргу;
- 3) визначити механізм приведення нормативно-правової бази до рішень Конституційного Суду України;
- 4) передбачити комплекс заходів з метою запобігання обмеженості конституційної юстиції.

3. Загальна характеристика пропозиції

Пропонується внести законодавчі зміни до Закону України «Про Конституційний Суд України» (в редакції від 13 липня 2017 року), зокрема:

а) доповнити в п.8 ч. 2 ст. 55 Закону України «Про Конституційний Суд України» положеннями щодо визначення безпосереднього звернення з конституційної скаргою, яка неможливо реалізувати всі національні засоби юридичного захисту;

б) доповнити та розширити коло суб'єктів в ст. 56 Закону України «Про Конституційний Суд України» адвокатом та представником особи, який діє на підставі та у визначеності чинного законодавства;

в) в ст. 91 Закону України «Про Конституційний Суд України» доповнити частиною другою положеннями про те, що національна нормативно-правова база повинна бути приведена у відповідність рішенням Конституційного Суду України.

4. Стан нормативно-правової бази у даній сфері правового регулювання

Нормативно-правовою базою у даній сфері правового регулювання є Конституція України, Закон України «Про Конституційний Суд України» та ін. Реалізація положень зазначених пропозицій після його прийняття не потребує внесення змін до інших нормативно-правових актів.

5. Прогнозні соціально-економічні та інші наслідки застосування акту

Прийняття законопроекту дозволить удосконалити правовий механізм реалізації повноважень Конституційного Суду України та підвищити ефективність інституту конституційної скарги в сфері захисту прав і свобод.

ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ (Витяг)

Закон України «Про Конституційний Суд України» редакція від 13 липня 2017 року	Пропоновані автором Зміни до Закону України «Про Конституційний Суд України»
<p style="text-align: center;">Стаття 55. Конституційна скарга</p> <p>1. Конституційною скаргою є подане до Суду письмове клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу.</p> <p>2. У конституційній скарзі зазначаються:</p> <p>1) прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) громадянина України, іноземця чи особи без громадянства, адреса зареєстрованого місця проживання особи (для іноземця чи особи без громадянства - місця перебування) або повна назва та місцезнаходження юридичної особи, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є;</p> <p>2) відомості про уповноважену особу, що діє від імені суб'єкта права на конституційну скаргу;</p> <p>3) короткий виклад остаточного судового рішення, в якому було застосовано відповідні положення закону України;</p> <p>4) опис перебігу розгляду відповідної справи в судах;</p> <p>5) конкретні положення закону України, які належить перевірити на відповідність Конституції України, та конкретні положення Конституції України, на відповідність яким належить перевірити закон України;</p> <p>6) обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону;</p> <p>7) відомості про документи і матеріали, на які посилається суб'єкт права на конституційну скаргу, із наданням копій цих документів і матеріалів;</p>	<p style="text-align: center;">Стаття 55. Конституційна скарга</p> <p>1. Конституційною скаргою є подане до Суду письмове клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу.</p> <p>2. У конституційній скарзі зазначаються:</p> <p>1) прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) громадянина України, іноземця чи особи без громадянства, адреса зареєстрованого місця проживання особи (для іноземця чи особи без громадянства - місця перебування) або повна назва та місцезнаходження юридичної особи, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є;</p> <p>2) відомості про уповноважену особу, що діє від імені суб'єкта права на конституційну скаргу;</p> <p>3) короткий виклад остаточного судового рішення, в якому було застосовано відповідні положення закону України;</p> <p>4) опис перебігу розгляду відповідної справи в судах;</p> <p>5) конкретні положення закону України, які належить перевірити на відповідність Конституції України, та конкретні положення Конституції України, на відповідність яким належить перевірити закон України;</p> <p>6) обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону;</p> <p>7) відомості про документи і матеріали, на які посилається суб'єкт права на конституційну скаргу, із наданням копій цих документів і матеріалів;</p>

<p>8) перелік документів і матеріалів, що додаються.</p> <p>Копія остаточного судового рішення у справі суб'єкта права на конституційну скаргу має бути засвідчена в установленому порядку судом, що його ухвалив.</p>	<p>8) перелік документів і матеріалів, що додаються.</p> <p>Копія остаточного судового рішення у справі суб'єкта права на конституційну скаргу має бути засвідчена в установленому порядку судом, що його ухвалив.</p> <p>Конституційна скарга, також може бути поданою до Суду, якщо через законодавчі неточності особа не може реалізувати право на правосуддя і використати всі національні засоби юридичного захисту.</p>
<p>Стаття 56. Суб'єкт права на конституційну скаргу</p> <p>1. Суб'єктом права на конституційну скаргу є особа, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України (його окремі положення) суперечить Конституції України.</p> <p>До суб'єктів права на конституційну скаргу не належать юридичні особи публічного права.</p> <p>2. Конституційну скаргу фізична особа підписує особисто.</p> <p>Якщо суб'єктом права на конституційну скаргу є дієздатна фізична особа, яка за станом здоров'я або фізичною вадою не в змозі особисто підписати конституційну скаргу, її підписує уповноважена в установленому законом порядку особа, що діє від її імені.</p> <p>3. Конституційну скаргу юридичної особи підписує уповноважена на це особа, повноваження якої має бути підтверджено установчими документами цієї юридичної особи та актом про призначення (обрання) на посаду уповноваженої особи.</p>	<p>Стаття 56. Суб'єкт права на конституційну скаргу</p> <p>1. Суб'єктом права на конституційну скаргу є особа, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України (його окремі положення) суперечить Конституції України.</p> <p>До суб'єктів права на конституційну скаргу не належать юридичні особи публічного права.</p> <p>2. Конституційну скаргу фізична особа підписує особисто.</p> <p>Якщо суб'єктом права на конституційну скаргу є дієздатна фізична особа, яка за станом здоров'я або фізичною вадою не в змозі особисто підписати конституційну скаргу, її підписує уповноважена в установленому законом порядку особа, що діє від її імені.</p> <p>3. Конституційну скаргу юридичної особи підписує уповноважена на це особа, повноваження якої має бути підтверджено установчими документами цієї юридичної особи та актом про призначення (обрання) на посаду уповноваженої особи.</p> <p>4. Представництво суб'єкта права на конституційну скаргу в Суді може здійснюватися адвокатом, представником особи, що діє від його імені відповідно до законодавства.</p>
<p>Стаття 70. Учасники конституційного провадження</p> <p>1. Учасниками конституційного провадження є суб'єкт права на конституційне подання, конституційне звернення, конституційну скаргу (уповноважена особа, що діє від його імені) та орган або посадова</p>	<p>Стаття 70. Учасники конституційного провадження</p> <p>1. Учасниками конституційного провадження є суб'єкт права на конституційне подання, конституційне звернення, конституційну скаргу (адвокат, представник особи, що діє від його імені),</p>

<p>особа, які ухвалили акт, що є предметом розгляду в Суді (далі - учасник конституційного провадження), а також залучені Судом до участі у розгляді справи органи та посадові особи, свідки, експерти, спеціалісти, перекладачі та інші особи, участь яких необхідна для забезпечення об'єктивного і повного розгляду справи (далі - залучений учасник конституційного провадження).</p> <p>2.</p> <p>3.</p> <p>4.</p> <p>5.</p> <p>6. Учасники конституційного провадження та інші особи, присутні в Залі засідань Суду, можуть здійснювати аудіо- і відеозапис відкритої частини пленарного засідання Сенату, Великої палати за допомогою портативних технічних засобів у порядку, встановленому у порядку, встановленому Регламентом.</p>	<p>та орган або посадова особа, які ухвалили акт, що є предметом розгляду в Суді (далі - учасник конституційного провадження), а також залучені Судом до участі у розгляді справи органи та посадові особи, свідки, експерти, спеціалісти, перекладачі та інші особи, участь яких необхідна для забезпечення об'єктивного і повного розгляду справи (далі - залучений учасник конституційного провадження).</p> <p>2.</p> <p>3.</p> <p>4.</p> <p>5.</p> <p>6. Учасники конституційного провадження та інші особи, присутні в Залі засідань Суду, можуть здійснювати аудіо- і відеозапис відкритої частини пленарного засідання Сенату, Великої палати за допомогою портативних технічних засобів у порядку, встановленому у порядку, встановленому Регламентом.</p>
<p>Стаття 77. Прийнятність конституційної скарги</p> <p>1. Конституційна скарга вважається прийнятною за умов її відповідності вимогам, передбаченим статтями 55, 56 цього Закону, та якщо:</p> <p>1) вичерпано всі національні засоби юридичного захисту (за наявності ухваленого в порядку апеляційного перегляду судового рішення, яке набрало законної сили, а в разі передбаченої законом можливості касаційного оскарження - судового рішення, винесеного в порядку касаційного перегляду);</p> <p>2) з дня набрання законної сили остаточним судовим рішенням, у якому застосовано закон України (його окремі положення), сплинуло не більше трьох місяців.</p> <p>2. Як виняток, конституційна скарга може бути прийнята поза межами вимог, установлених пунктом 2 частини першої цієї статті, якщо Суд визнає її розгляд необхідним із мотивів суспільного інтересу.</p>	<p>Стаття 77. Прийнятність конституційної скарги</p> <p>1. Конституційна скарга вважається прийнятною за умов її відповідності вимогам, передбаченим статтями 55, 56 цього Закону, та якщо:</p> <p>1) вичерпано всі національні засоби юридичного захисту (за наявності ухваленого в порядку апеляційного перегляду судового рішення, яке набрало законної сили, а в разі передбаченої законом можливості касаційного оскарження - судового рішення, винесеного в порядку касаційного перегляду);</p> <p>неможливо реалізувати право на правосуддя та використати всі національні засоби юридичного захисту через законодавчі неточності.</p> <p>2) з дня набрання законної сили остаточним судовим рішенням, у якому застосовано закон України (його окремі положення), сплинуло не більше трьох місяців.</p> <p>2. Як виняток, конституційна скарга може бути прийнята поза межами вимог, установлених пунктом 2 частини першої цієї статті, якщо Суд визнає її розгляд необхідним із мотивів суспільного інтересу.</p>

<p>3. Якщо суб'єкт права на конституційну скаргу пропустив строк подання конституційної скарги у зв'язку з тим, що не мав повного тексту судового рішення, він має право висловити у конституційній скарзі клопотання про поновлення пропущеного строку.</p> <p>4. Суд відмовляє у відкритті конституційного провадження, визнавши конституційну скаргу неприйнятною, якщо зміст і вимоги конституційної скарги є очевидно необґрунтованими або наявне зловживання правом на подання скарги.</p>	<p>3. Якщо суб'єкт права на конституційну скаргу пропустив строк подання конституційної скарги у зв'язку з тим, що не мав повного тексту судового рішення, він має право висловити у конституційній скарзі клопотання про поновлення пропущеного строку.</p> <p>4. Суд відмовляє у відкритті конституційного провадження, визнавши конституційну скаргу неприйнятною, якщо зміст і вимоги конституційної скарги є очевидно необґрунтованими або наявне зловживання правом на подання скарги.</p>
<p>Стаття 91. Визначення Судом строку втрати чинності актом (його окремими положеннями)</p> <p>1. Закони, інші акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення.</p>	<p>Стаття 91. Визначення Судом строку втрати чинності актом (його окремими положеннями)</p> <p>1. Якщо закони України, інші акти або їх окремі положення Суд визнає такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), вони втрачають чинність з дня ухвалення Судом рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення</p> <p>2. Якщо Конституційний Суд України своїм рішенням визнає закони України, інші акти або їх окремі положення неконституційними та такими, що втратили чинності Верховна Рада України зобов'язана в термін шість місяців, але не більше одного року з дня втрати чинності привести закони, інші акти або їх окремі положення у відповідність Конституції України.</p>

Додаток Б

Акти впровадження одержаних результатів в юридичну практику

Додаток Б.1

Акт впровадження наукових результатів в діяльність Другого запорізького місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги

ЗАТВЕРДЖУЮ
Директор Другого запорізького
місцевого центру з надання
безоплатної вторинної правової
допомоги _____ Вітько С.Г.
«12 жовтня» 2017 року

АКТ

Конституційна скарга

основоположних прав та інтересів людини: зарубіжний та вітчизняний досвід» за спеціальністю «Правознавство» 6.030401.

Комісія у складі:

1. Директор Другого запорізького місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги – Вітька Сергія Григоровича;

Члени комісії:

1. Начальник відділу правової інформації та консультацій Другого запорізького місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги – Морозова Інна Ігорівна;

2. Головний спеціаліст відділу правопросвітництва та взаємодії з суб'єктами БППД – Чабаненко Володимир Тарасович.

цим Актом засвідчує, що результати наукового дослідження на тему: «Конституційна скарга як правова форма захисту основоположних прав та інтересів людини: зарубіжний та вітчизняний досвід» за спеціальністю «Правознавство» 6.030401 використані співробітниками Другого запорізького місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги при організації надання первинної правової допомоги.

Голова комісії

Директор Другого запорізького
місцевого центру з надання
безоплатної вторинної
правової допомоги

Вітько С.Г.

Члени комісії

Начальник відділу
правової інформації та консультацій

Морозова І.І.

Головний спеціаліст відділу
правапросвітництва та взаємодії
з суб'єктами БППД

Чабаненко В. Т.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор Другого запорізького
місцевого центру з надання
вторинної правової допомоги

С. Г. Вітько

«06» « 12 » 20 14 року

РЕКОМЕНДАЦІЇ

відділу правової інформації та консультацій Другого запорізького місцевого центру з надання
безплатної вторинної правової допомоги для надання первинної правової допомоги щодо порядку
та особливостей звернення з конституційною скаргою до Конституційного Суду України

Процеси суспільної та державної трансформації, кардинальних змін у соціальній, економічній, культурній, політичній та правовій сферах України зумовлюють реформацію конституційної юстиції та розвиток нових підходів та механізмів у забезпеченні конституційних прав і свобод. Невпинний шлях України до Європейського Союзу зумовили реформування багатьох сфер держави і суспільства, в тому числі й конституційної юстиції. Внаслідок прийняття Закону України «Про внесення змін до Конституції (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року №1401-VIII було реформовано і розширено конституційні положення, де тепер кожна особа має можливість щодо захисту своїх прав і свобод через конституційну скаргу – природного для демократичних країн та нового для України конституційно-правового інституту.

Взагалі розвиток конституційної юстиції пов'язують з відновленням незалежності (24 серпня 1991 р.), прийняттям Конституції України (28 червня 1996 р.) та імплементацією конституційних положень в Закон України «Про Конституційний Суд України» (в редакції від 16 жовтня 1996 р.). Тільки після запровадження конституційної юстиції у 1996 році в конституційному праві з'являються наукові думки й ідеї про те, що у такому вигляді Конституційний Суд України є обмеженням та малоефективним органом для захисту прав і свобод людини. Переважно вчені та правники наголошували, що правові інституції (конституційне звернення, конституційне подання) фактично позбавляли громадян безпосередньо звертатися до органу за правовим захистом. Відповідно до Розділу XII Конституції України (в редакції 28 червня 1996 р.) визначено, що громадяни мають право направляти звернення щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України.

Як відзначають науковці, конституційне звернення та конституційне подання стосується не індивідуального акта, а переважно тлумачення нормативного акта, вони по суті виконують функцію нормативної конституційної скарги. При цьому інститут конституційного звернення або подання не може вважатися повноцінним замінником «класичного» інституту конституційної скарги, адже позбавляє громадян можливості безпосереднього захисту порушених конституційних прав в органі конституційної юстиції.

Одним з головних завдань реформування системи судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів є підвищення ступеня довіри суспільства до судової влади та правових інститутів. Керуючись потребою у реформуванні системи влади, особливо судової, Верховна Рада України 02 червня 2017 року прийняла Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» № 1401-VIII, який суттєво змінив систему організації та функціональні

повноваження єдиного органу конституційної юрисдикції. З огляду на це, варто підкреслити, що відповідно до пп.2 п.1 зазначеного нормативно-правового акту, Конституція України була доповнена статтею 151-1 у такій редакції: «Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України. Конституційна скарга може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано». Аналіз цієї нової конституційної норми свідчить, що вперше на теренах незалежної України в конституційно-правовому законодавстві вводиться європейський інститут конституційної скарги.

Конституційна скарга, як інститут судового конституційного контролю з'явився у результаті розвитку правозахисної функції в діяльності органів конституційного контролю, які в свою чергу, були створені в результаті утвердження в конституційних системах принципів правової держави та верховенства права.

Визнаючи цей надзвичайно важливий для нашої країни крок, водночас слід зазначити, що імплементація цього інституту та створення дієвого механізму його реалізації має свої проблемні місця. Введений змінами до Конституції України від 02 червня 2016 року, він залишався «мертвою інституцією» до 13 липня 2017 року бо Верховна Рада України так і не змогла вчасно прийняти нову редакцію Закону України «Про Конституційний Суд України», де було б закріплені нові конституційні норми.

Тільки через рік з дня конституційного закріплення інституту конституційної скарги, після проведених політичних і громадських дискусій, Верховна Рада України 13 липня 2017 року змогла ухвалити новий Закон України «Про Конституційний Суд України» №2136-VIII (далі – Закон), котрий визначивши введення на законодавчому рівні порядку реалізації права на конституційну скаргу, привів у відповідність до вимог Конституції України процедури здійснення Конституційним Судом України конституційних проваджень.

1. Правова характеристика конституційної скарги до Конституційного Суду України

1.1. Працівники відділу повинні знати, що Конституційний Суд України є єдиним органом конституційної юрисдикції, функціонально уповноваженим здійснювати конституційний контроль. Охороняючи норми Конституції України, Конституційний Суд, тим самим, охороняє і всі права людини і громадянина, що закріплені в ній. Внесені до Конституції України зміни, зумовили також зміни до повноважень Конституційного Суду України (ст.7 Закону), серед яких надважливим вважаємо: «вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України (їх окремих положень) за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України».

1.2. Конституція України і Закон визначають основною формою звернення громадян України, іноземців, осіб без громадянства та юридичних осіб до Конституційного Суду конституційну скаргу. Вона може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано. Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 77 Закону, Конституційний Суд України може брати справу до розгляду лише після того, як було вичерпано всі національні засоби юридичного захисту (за наявності ухваленого в порядку апеляційного перегляду судового рішення, яке набрало законної сили, а в разі передбаченої законом можливості касаційного оскарження – судового рішення, винесеного в порядку касаційного перегляду).

1.3. Суб'єктом конституційної скарги відповідно до ст. 56 Закону є особа (мається на увазі громадянин України, юридична особа (крім публічного права), іноземець, особа без громадянства), яка вважає, що застосований нормативно-правовий акт (закон або його положення) в остаточному судовому рішенні суперечить положенням Конституції. Згідно ст. 77 Закону заявники повинні дотримуватися меж допустимості (прийнятності) у поданні конституційної скарги.

2. Порядок подання конституційної скарги до Конституційного Суду України

2.1. У конституційній скарзі зазначається:

- прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) громадянина України, іноземця чи особи без громадянства, адреса зареєстрованого місця проживання особи (для іноземця чи особи без громадянства – місця перебування) або повна назва та місцезнаходження юридичної особи, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є;
- відомості про уповноважену особу, що діє від імені суб'єкта права на конституційну скаргу;
- короткий виклад остаточного судового рішення, в якому було застосовано відповідні положення закону України;
- опис перебігу розгляду відповідної справи в судах;
- конкретні положення закону України, які належить перевірити на відповідність Конституції України, та конкретні положення Конституції України, на відповідність яким належить перевірити закон України;
- обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону;
- відомості про документи і матеріали, на які посиляється суб'єкт права на конституційну скаргу, із наданням копій цих документів і матеріалів;
- конституційна скарга подається державною мовою (згідно ст. 10 Конституції України державна мова в Україні є українська);
- перелік документів і матеріалів, що додаються.

2.2. Копія остаточного судового рішення у справі суб'єкта права на конституційну скаргу має бути засвідчена в установленому порядку судом, що його ухвалив. Мається на увазі, що судові рішення має бути засвідчене печаткою суду та підписами уповноважених осіб.

2.3. Згідно ст. 77 Закону скарга вважається прийнятною у разі, якщо з дня набрання законної сили остаточним судовим рішенням, у якому застосований суперечливий або неконституційний закон, сплинуло не більше ніж три місяці.

2.4. Якщо конституційна скарга за формою не відповідає вимогам Закону, керівник Секретаріату повертає її суб'єкту права на конституційну скаргу. Повернення конституційної скарги не перешкоджає повторному зверненню до Суду з дотриманням вимог цього Закону. Якщо скарга відповідає вищевказаним вимогам, то питання щодо відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою вирішуються на засіданнях колегій, сенатів, Великої палати (ст. 61 Закону).

2.5. Після винесення процесуальної ухвали про відкриття конституційного провадження у справі, матеріали справи оформляються Секретаріатом Конституційного Суду України як судова справа. Основною формою розгляду справ у Суді є письмове провадження, окремі питання можуть розглядатися в порядку усного провадження.

2.6. Юридичну позицію Конституційний Суд викладає у мотивувальній та/або резолютивній частині рішення, висновку. Юридична позиція Суду може міститися в ухвалях про відмову у відкритті конституційного провадження у справі та про закриття конституційного провадження у справі, постановлених Сенатом чи Великою палатою. Закони, інші акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення (ст. 91 Закону).

ВИКОНАВЕЦЬ**Конституційна скарга****Конституційна
скарга****ПОГОДЖЕНО**начальник відділу правової інформації
та консультацій**Морозова І.І.**

Додаток В

Копія наукової статті автора

№ 1/2017

РОЗДІЛ 2

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 342.565.2

ІНДИВІДУАЛІСТИЧНІ ФОРМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ КОНСТИТУЦІЙНИМ СУДОМ УКРАЇНИ

INDIVIDUALIST FORMS OF DEFENCE OF RIGHTS AND FREEDOMS OF MAN BY CONSTITUTIONAL COURT OF UKRAINE

Конституційна скарга

У статті наводиться диференціація форм захисту прав і свобод людини і громадянина Конституційним Судом України. Відповідно до цього, зазначається можливість особи реалізовувати чи захистити своє конституційне право за допомогою представницької форми (конституційне подання) та індивідуалістичної форми (конституційне звернення, конституційна скарга). Автор статті проводить своє дослідження з позиції підходу, який ґрунтується на індивідуалістичній формі захисту прав і свобод людини і громадянина Конституційним Судом України.

Ключові слова: конституційна скарга, конституційне звернення, конституційне подання, конституційне правосуддя, Конституція України.

В статье приводится дифференциация форм защиты прав и свобод человека и гражданина Конституционным Судом Украины. В соответствии с этим, отмечается возможность лица реализовывать или защитить свое конституционное право с помощью представительской формы (конституционное представление) и индивидуалистической формы (конституционное обращение, конституционная жалоба). Автор статьи проводит свое исследование с позиции системного подхода, основанного на индивидуалистической форме защиты прав и свобод человека и гражданина Конституционным Судом Украины.

Ключевые слова: конституционная жалоба, конституционное обращение, конституционное представление, конституционное правосудие, Конституция Украины.

In the article it was suggested the possibility of the person whose constitutional rights or freedoms have been violated to implement or protect their constitutional rights in two main ways: a representative form (constitutional appeal) and individualistic form (the constitutional appeal, the constitutional complaint). The study notes that, on the individualistic form that is presented by the Institute of the constitutional appeal and the Institute of constitutional complaint.

The author to determine the specified form comes from the content of the subjective right to a direct appeal to the constitutional Court of Ukraine, the purpose of which is the realization or protection of their constitutional rights and freedoms, which are guaranteed by the provisions of the Basic Law of Ukraine. Analyzing the practical aspects of scientific work and scientists can be noted that it is an individualistic approach with a priority on the Institute of constitutional complaint gives the real possibility to protect the rights and freedoms of man and citizen, contributes to overcoming legal nihilism in society and the real possibility of withdrawal, ambiguous or contradictory legal acts. It will be important not only to improve protection of human rights, but also for promoting of the democratic society in Ukraine.

The study of this topic is not only relevant, but is of scientific interest from the standpoint of approach, individualistic form of protection of the rights and freedoms of man and citizen, the Constitutional Court of Ukraine.

Key words: constitutional complaint, constitutional appeal, constitutional presentation, constitutional justice, Constitution of Ukraine.

Англійський вчений С. Стонг визначав конституцію як сукупність засад, відповідно з якими регламентується діяльність органів влади, права керованих і відносини між ними [1, с. 37]. Найважливішими передумовами і водночас елементами захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні є закріплені в Конституції норми й принципи. Так, ст. 55 Конституції України було закріплено основи гуманістичного суспільства, де кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [2, с. 3]. Але історія людства свідчить, що рівень дотримання будь-яких принципів демократії в суспільстві визначається місцем суду в системі органів державної влади та його роллю у забезпеченні захисту прав і свобод людини і громадянина. Виходячи з аналізу положень розділів VIII і XII Конституції України, судовий захист прав і свобод покладено на систему судів загальної і конституційної юрисдикції [3, с. 192-193].

Серед засобів захисту прав і свобод людини і громадянина ключовою є роль конституційного правосуддя. Вчений А. Селіванов визначає, що конституційне правосуддя – це особливий вид судової діяльності, яка відображає застосування вищої компетенції у вирішенні конституційно-правових засад функціонування права і держави, зважаючи на суспільні пріоритети та цінності, які притаманні правовій державі. Конституційне правосуддя визначається конституційною юрисдикцією, де єдиним органом є Конституційним Судом України (далі –КСУ) [4].

Науковці неодноразово наголошували, що особливу роль щодо захисту прав та свобод людини і громадянина відіграє КСУ при офіційному тлумаченні положень Конституції і законів України, вирішенні питань щодо конституційності міжнародних договорів, законопроектів про внесення змін до Конституції України та визнання неконституційними законів та інших правових актів Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України.

На сьогоднішньому етапі реформування правосуддя та переосмислення державної політики в системі визначення пріоритетів конституційного реформування обґрунтовує потребу у детальному дослідженні конституційного правосуддя, зокрема з позиції застосування інструментів індивідуального конституційного захисту прав і свобод людини і громадянина.

Питання конституційного правосуддя досліджувалося в різних політико-правових аспектах, чому присвячено чимало праць як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Треба відзначити, що вітчизняні дослідження інституту конституційного правосуддя належать таким науковцям, як: О. Бориславська, М. Гультай, П. Євграфов, М. Матузов, М. Маркуш, Р. Мартинюк, М. Савчин, І. Сліденко, А. Селіванов та ін. Проте, не зважаючи на ґрунтовні дослідження, присвячені ролі КСУ у захисті прав і свобод людини і громадянина, ці питання все одно залишаються відкритими та дискусійними, особливо при реформуванні українського правосуддя.

Метою статті є розкриття сутності індивідуалістичної форми (конституційне звернення, конституційна скарга) захисту прав та свобод людини і громадянина КСУ та дослідження її ефективності.

Розпад СРСР у 1991 році відкрив перед Україною вікно нових політичних можливостей, пов'язаних з реалізацією реформ по утворенню нових державницьких інститутів. Доленосною подією у становленні конституційного правосуддя як механізму реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина стало прийняття низки нормативно-правових актів, які стали базисом конституційного правосуддя. Але варто акцентувати увагу саме на Конституції України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР та Законі України «Про Конституційний Суд України» від 16 листопада 1996 року № 422/96-ВР [5], саме вони врегулювали на законодавчому рівні фундаментальний початок діяльності КСУ.

У Конституції України передбачається можливість особи, чий конституційні права були порушені, реалізувати захист двома основними шляхами: представницькою формою (конституційне подання) та індивідуалістичною формою (конституційне звернення, конституційна скарга) [6].

До першої форми можна віднести обмежене звернення до КСУ через конституційне подання гаранта Конституції України – Президента України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, народних обранців тощо.

До другої форми належить конституційне звернення до КСУ щодо офіційного тлумачення норм Конституції та законів України і новоутворена інституція – конституційна скарга. Варто відзначити, що спеціального нормативно-правового акту, який врегулював би на рівні законодавства правовідносини щодо порядку, підстав та процедури розгляду і винесення рішень за конституційною скаргою наразі немає. Але, досліджуючи законотворчу діяльність легіслатури, треба відмітити зареєстрований проект Закону України «Про Конституційний Суд України» від 17 листопада 2016 року № 5336-І, метою якого є створення умов для реалізації права на конституційну скаргу (далі – Проект Закону) [7].

Доцільно розглянути саме індивідуалістичну форму реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина. Під індивідуалістичною формою слід розуміти конституційне право кожної фізичної та юридичної особи за власним бажанням і волею на звернення до КСУ, метою якого є забезпечення реалізації або захисту індивідуальних конституційних прав і свобод людини і громадянина. Звертаючись до Конституції України та ст. 42 Закону України «Про Конституційний Суд України», можна виділити один з інститутів індивідуальної форми захисту прав і свобод людини і громадянина, а саме – конституційне звернення, яке з метою забезпечення реалізації чи захисту конститу-

ційних прав може бути подане щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України.

Під офіційним тлумаченням розуміється роз'яснення змісту і мети правових норм, яке сформульовано в спеціальному акті уповноваженим органом у рамках його компетенції і має юридично обов'язкову силу для всіх, хто застосовує норми, що роз'яснюються [8].

На думку Є. Євграфової, конституційне тлумачення, яке здійснює КСУ, є певним механізмом «відпільфування» системи законодавства від актів, що суперечать Основному Закону держави [9, с. 35].

Суб'єктами цього звернення, відповідно до ст. 43 «Про Конституційний Суд України», є громадяни України, іноземці, особи без громадянства та юридичні особи.

Як вбачається з правової позиції КСУ, викладеної в ухвалах № 15-у/2011 [10], № 25-у/2011 [11], № 59-у/2016 [12], № 55-у/2016 [13], конституційне звернення має бути внесене особою, яка є суб'єктом відповідних конституційних прав і свобод та має підстави стверджувати про їх порушення або можливість порушення внаслідок неоднозначного застосування положень Конституції або законів України судами, іншими органами державної влади, а тому прагне отримати офіційну інтерпретацію норм, які були застосовані при роз'ясненні спірних правовідносин, з метою забезпечення реалізації чи захисту саме своїх конституційних прав та свобод.

Відповідно до цього, неоднозначне застосування положень Конституції та законів України слід розуміти як різне застосування одних і тих же норм цих правових актів судами України, іншими органами державної влади за однакових юридично значимих обставин [14].

Проте з практичної сторони офіційне тлумачення КСУ важко віднести до дієвих засобів захисту прав і свобод людини і громадянина. Якщо розглянути процедуру конституційного звернення та істотні умови при прийнятті звернення до розгляду, то можна констатувати, що для більшості фізичних і юридичних осіб без юридичної допомоги реалізувати право на конституційне звернення майже не реально [15, с. 10-11].

Підходячи до наступної інституції індивідуалістичної форми, варто зазначити деякі позиції вчених-конституціоналістів. Так, на Першому Конгресі Асоціації конституційного правосуддя країн регіонів Балтійського та Чорного морів суддя КСУ І. Сліденко зазначив, що Конституція України 1996 року в контексті проблематики уявляється як альтернатива підходам до захисту прав і свобод: конституційна скарга проти тлумачення законів, а в цілому – радянський підхід проти західного. Тобто, закріплення за КСУ права тлумачити закони розглядається як атавізм [16].

На думку М. Гультай, конституційне звернення щодо тлумачення законів не може вважатися повноцінним замінником «класичного» інституту конституційної скарги, оскільки воно не забезпечує громадянам можливість особисто ініціювати вилучення з системи законодавства не-правових приписів, чим сприяти забезпеченню верховенства права та розвитку демократичної держави [17, с. 25].

Говорячи про нормативні акти конституційного правосуддя, вчений Р. Мартинюк вважає, що КСУ як контролюючий орган сам не підконтрольний і невідзвітний будь-якому органу державної влади, особливо стосовно прийнятих рішень щодо офіційного тлумачення, які є остаточними й не підлягають оскарженню, рівною мірою є обов'язковими до виконання, невиконання рішень та недодержання висновків КСУ тягнуть за собою відповідальність згідно із законом. У цьому випадку КСУ діє по суті за принципом внутрішнього прецеденту, а, отже, орган конституційної юрисдикції «зв'язує» себе владними рішеннями, які тлумачить [18, с. 6-7].

Таким чином, КСУ як орган конституційного правосуддя легко виходить за межі своїх повноважень, перетворюючись в парламент або в звичайний суд, тим самим створюючи низьку ефективність захисту прав і свобод.

У зв'язку із вищевикладеними теоретичними дослідженнями доцільно буде проаналізувати статистику КСУ. За період діяльності з 01 січня 2015 року по 31 грудня 2015 року КСУ було опрацьовано 332 конституційні звернення громадян щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України. Тобто, це в середньому 27–28 звернень кожного місяця. Із зазначеної кількості звернень єдиний орган конституційного правосуддя відповідно до повноважень, встановлених Конституцією України і українським законодавством, розглянув та виніс 3 рішення, 23 ухвали, що становить близько 7,83% загальної кількості надісланих звернень [19].

Зазначена статистика скоріше пов'язана з обмеженістю конституційного правосуддя, яке здійснюється КСУ, ніж рівнем завантаженості зазначеного органу.

Тому, з огляду на вищевикладене, інститут конституційного звернення щодо тлумачення Конституції та законів України законодавець вирішив віднести до представницької форми. Відповідно до цього, форма індивідуалістичного захисту прав і свобод людини і громадянина буде представлена тільки однією інституцією, а саме – конституційною скаргою, яка відповідає європейській усталеній практиці конституційного правосуддя.

В цілому українська конституційно-правова наука погоджується з тим, що впровадження конституційної скарги є нагальним завданням розвитку вітчизняного конституціоналізму. Так, наприклад, український вчений М. Гультай розглядає необхідність конституційної скарги у межах двох взаємопов'язаних напрямків: конституційна скарга як гарантія прав людини і конституційна скарга як інститут демократичної правової держави [17, с. 30].

Тому, враховуючи нещодавні зміни, які відбулися у зв'язку з ухваленням Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року № 1401-VIII розширено права осіб щодо захисту їх прав і свобод людини і громадянина. У правовому регулюванні вводиться новий складовий елемент механізму захисту індивідуальних прав і свобод людини і громадянина, який є досить поширеним у демократичних країнах, а саме інститут конституційної скарги.

Чинна Конституція України (ст. 151-1) та Проект Закону України «Про Конституційний Суд України» передбачає, що нова конституційна інституція надає право фізичній та юридичній особі (крім суб'єктів публічного права) на звернення зі скаргою до КСУ, яка (особа) вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні у її справі закон або інший нормативно-правовий акт суперечить Конституції України. Конституційна скарга може бути подана у разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано (тобто, у справі має бути рішення апеляційної або касаційної інстанції).

Інтерпретуючи конституційні положення Проекту, можна виокремити основні риси української моделі конституційної скарги, а саме: конституційна скарга стає додатковим правовим механізмом захисту прав і свобод людини і громадянина; подати скаргу зможе кожна фізична або юридична особа (крім суб'єктів публічного права) за умови, що остаточне судове рішення у її справі набрало чинності після 01 жовтня 2016 року, і з дня набрання ним законної сили сплинуло не більше трьох місяців, а також було використано всі національні засоби юридичного захисту (станом на 22 грудня 2016 року надійшло 33 конституційні скарги) [20]; КСУ діятиме у складі Великої палати, двох сенатів та піст'єох колегій, які будуть вирішувати питання щодо відкриття конституційного провадження; сенати розглядатимуть питання за індивідуальною конституційною скаргою особи; Велика палата у повному складі суддів КСУ вирішуватиме питання щодо офіційного тлумачення Конституції, визначення конституційності законів України (їх окремих положень) за конституційними скаргами фізичних і юридичних осіб у разі відмови сенату від розгляду справи на користь Великої палати; за конституційною скаргою КСУ прийматиме рішення іменем України.

КСУ займає досить важливе місце в механізмі захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина в Україні. У наведеній статті було запропоновано індивідуалістичний підхід до диференціації форм захисту прав людини і громадянина. Розуміння такого підходу формується зі змісту суб'єктивного права особи на пряме звернення до КСУ з метою реалізації або захисту своїх конституційних прав і свобод, які гарантуються положеннями Основного Закону України.

Індивідуалістичний підхід можливо диференціювати на: конституційне звернення та конституційну скаргу. Але внесеними змінами до Конституції України від 02 червня 2016 року та враховуючи Проект Закону України «Про Конституційний Суд України» від 17 листопада 2016 року № 5336-1, законодавець підійшов з європейської позиції конституційного правосуддя, де зазначений вище підхід буде представлений тільки інститутом конституційної скарги. Інститут конституційного звернення щодо офіційного тлумачення є радянським пережитком із дуалістичними повноваженнями парламенту і звичайного суду, а, отже, прийняті рішення в плані реалізації і захисту індивідуальних прав і свобод людини і громадянина є мало-ефективними.

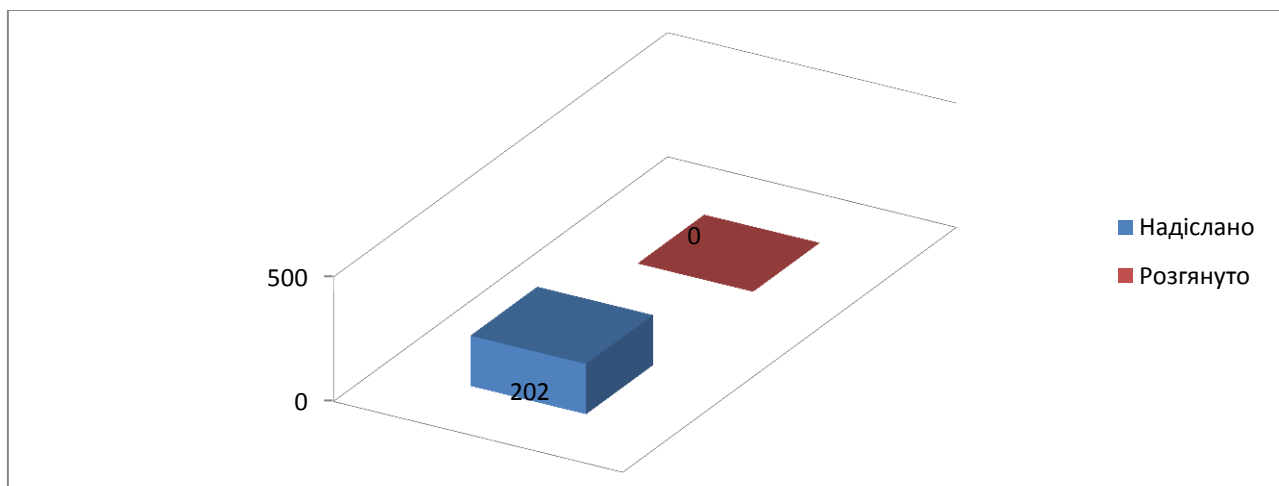
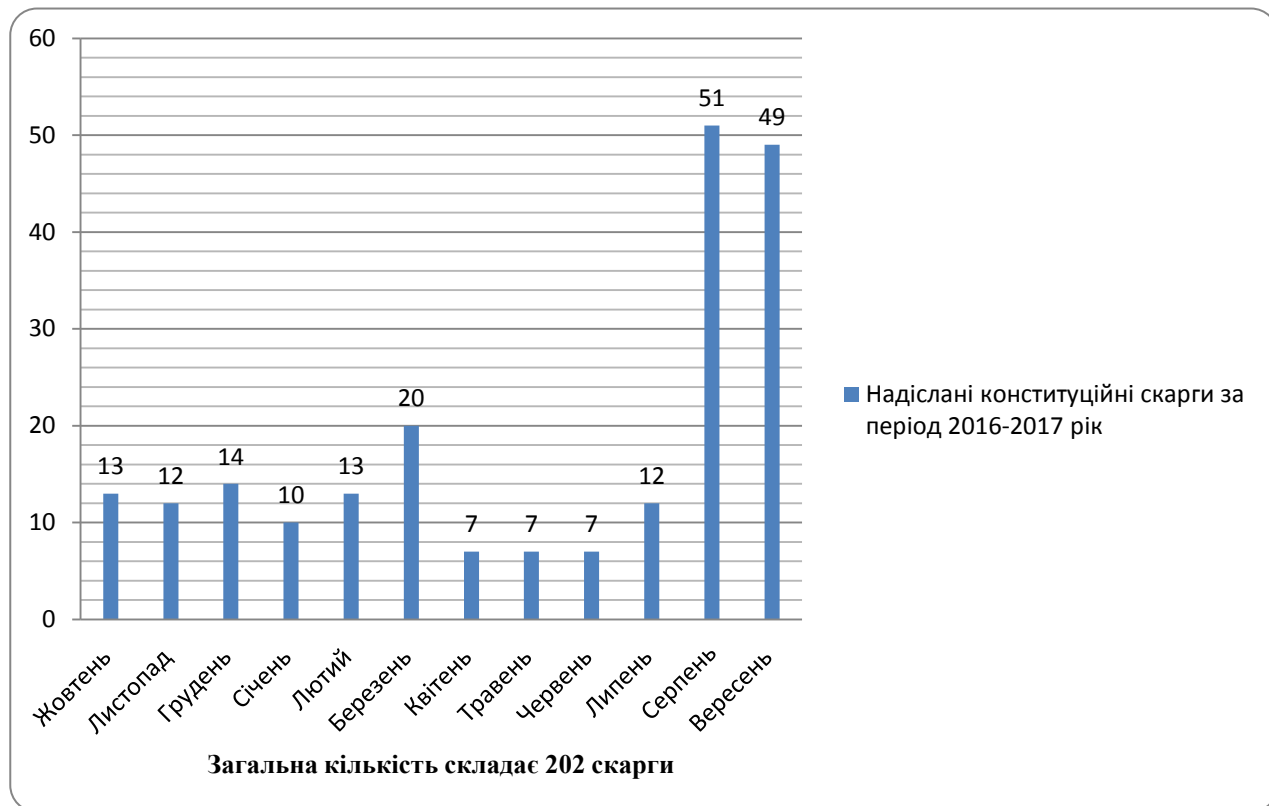
Проведений аналіз переконує, що саме індивідуалістичний підхід з акцентом на інститут конституційної скарги дає не тільки реальні можливості для захисту прав і свобод людини і громадянина, а й сприяє можливості реального вилучення неоднозначних або суперечливих нормативно-правових актів з української правової системи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лучина В. Конституционное право зарубежных стран : Учебник для вузов / В. Лучина, Г. Прудникова. – М. : Юнити-Дана, Закон и право, 2001. – 764 с.
2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Бабак М. А. Конституційна скарга як додаткова правова форма захисту основоположних прав та інтересів людини / М. А. Бабак // Актуальні проблеми державно-правового розвитку України в контексті євроінтеграційних процесів : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 20-річчю Конституції України (м. Запоріжжя, 23–24 червня 2016 року) / Редкол. : С. К. Бостан (відпов. ред.), Р. М. Максакова, Ю. В. Філей. – Запоріжжя : «Просвіта», 2016. – С. 191–194.
4. Селіванов А. Конституційне правосуддя і конституційна юрисдикція в Україні (доктринальне визначення) / А. Селіванов // Право України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/soc_gum/pruk/2010_6/4.pdf.
5. Про Конституційний Суд України : Закон України від 16 жовтня 1996 року № 422/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/422/96-%D0%B2%D1%80>.
6. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : Закон України від 02 червня 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57209.
7. Про Конституційний Суд України : Проект Закону України від 17 листопада 2016 року № 5336-1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60542.
8. Бакірова І. Офіційне тлумачення Конституції та законів України як одна із форм забезпечення судового захисту прав людини і громадянина КСУ / І. Бакірова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.minjust.gov.ua/17870>.

9. Євграфова Є. Акти Конституційного Суду України в системі національного законодавства / Є. Євграфова // Право України. – 2001. – № 10. – С. 67.
10. Про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Пономарьова С. С. щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 148 Кодексу законів про працю України : Ухвала Конституційного Суду України від 31 травня 2011 року № 14-у/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v015u710-11>.
11. Про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Заводського районного центру зайнятості щодо офіційного тлумачення положень пункту 4 статті 26 Закону України «Про зайнятість населення» : Ухвала Конституційного Суду України від 05 липня 2011 року № 25-у/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://kodeksy.com.ua/norm_akt/source-%D0%9A%D0%A1%D0%A3/type-%D0%A3%D1%85%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D0%B0/25-05.07.2011.htm.
12. Про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Чернова Станіслава Вікторовича щодо офіційного тлумачення положення першого речення частини першої статті 214 Кримінального процесуального кодексу України : Ухвала Конституційного Суду України від 20 вересня 2016 року № 59-у/2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/59-y.pdf>.
13. Про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Карася В. В. щодо офіційного тлумачення окремих положень ч. 2 ст. 4 Закону України «Про застосування амністії в Україні», пункту «є» ст. 8 Закону України «Про амністію у 2014 році» : Ухвала Конституційного Суду України від 13 липня 2016 року № 55-у/2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/55-u.pdf>.
14. Про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Ємельянова А. І. щодо офіційного тлумачення положень пункту 3 частини другої статті 222 Кодексу України про адміністративні правопорушення : Ухвала Конституційного Суду України від 12 травня 2010 року № 31-у/2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v031u710-10>.
15. Бабак М. А. Конституційна скарга як додаткова правова форма захисту основоположних прав та інтересів людини / М. А. Бабак // Верховенство права та місцеве самоврядування : тези доповідей студентів і аспірантів на III міжнародному науково-практичному форумі з верховенства права. – К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2016. – С. 9–13.
16. Конгрес Асоціації конституційного правосуддя країн регіонів Балтійського та Чорного морів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/novyna/golova-ta-suddi-konstytucijnogo-sudu-ukrayiny-vzyaly-uchast-v-pershomu-kongresi-asociaciyi-0>.
17. Гультай М. М. Повна чи нормативна конституційна скарга : пошук національної моделі / М. М. Гультай // Вісник Академії правових наук України : зб. наук. пр. / редкол. : В. Я. Тацій та ін. – Х. : Право, 2013. – № 1 (72). – С. 24–33.
18. Мартинюк Р. Правова природа та юридичні характеристики актів КСУ / Р. Мартинюк // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – № 1. – С. 3–6.
19. Конституційний Суд України у цифрах за період 01 січня 2015 року по 31 грудня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/publikacija/konstytucijnyy-sud-ukrayiny-u-cyfrah-3>.
20. Конституційні скарги, що надійшли до Конституційного Суду України за станом на 22 грудня 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/novyna/konstytucijni-skargy-shcho-nadiyshly-do-konstytucijnogo-sudu-ukrayiny-za-stanom-na-22-grudnya>.

Додаток Г
Кількість надісланих та розглянутих конституційних скарг до
Конституційного Суду України за період з 2016 по 2017 рік

Примітка: Джерелом цих кількісних даних є Секретаріат Конституційного Суду України